

ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ

**ԵՐԿԱՍՏԻՃԱՆ, ԵՌԱՍՏԻՃԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԲԱՐԵՓՈՒՄԱՆ
ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԼՂՀ ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ
(ՊԵՏԱԿԱՆ ԵՎ ՈՉ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՈՒՅՆՐԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՕՐԻՆԱԿՈՎ)***

Արպատ Ավանեսյան, Գրիշա Հարությունյան

Բանալի բառեր` երկաստիճան, եռաստիճան կրթահամակարգ, հռչակագիր, Եվրոպական բարձրագույն կրթության տարածք, մասնագիտական և հանրային գործունեություն, շարունակական կրթություն:

Յուրաքանչյուր երկրի համար կարևոր բնագավառ է կրթության ոլորտը, որը պետության սոցիալ-տնտեսական, բանիմաց հասարակության, ուսանողների ու շրջանավարտների ապագան կանխորոշելու և ռազմավարական զարգացման երաշխիքն է: Յուրաքանչյուր պետության գերխնդիրն է ունենալ ամուր կրթական համակարգ, որը հենասյունային դեր է խաղում պետության զարգացման գործում:

Այս ընդհանուր նպատակներից ելնելով Եվրոպան միավորվեց մեկ գաղափարի շուրջ և ստեղծեց եվրոպական կրթական համակարգ, որը կապահովի մատչելիություն և շարժունություն եվրոպական կրթական համակարգում:

Այսպես` 1998թ. մայիսի 25-ին ընդունվեց Սորբոնի հռչակագիրը, որի նպատակն էր ստեղծել «Գիտելիքի Եվրոպա», որտեղ բարձրագույն կրթական համակարգը կլիներ ներդաշնակ և համադրելի: Այն այժմ ճանաչվում է որպես սոցիալ հասարակական զարգացման անփոխարինելի գործոն, ինչպես նաև Եվրոպական քաղաքակրթության զարգացման և համայնքման կարևոր բաղադրիչ հնարավորություն տալով մարդկանց դիմակայելու նոր հազարամյակի մարտահրավերներին:

Սորբոնի հռչակագրի դրույթները հիմք ընդունելով 1999թ. հունիսի 19-ին Իտալիայի Բոլոնիա քաղաքում 29 երկրների կրթության նախարարները հանդիպեցին և, Սորբոնի հռչակագրի դրույթներին համաձայն, ստորագրեցին Բոլոնիայի հռչակագիրը, ըստ որի մինչև 2010թ. անհրաժեշտ է ստեղծել Եվրոպական բարձրագույն կրթական տարածք:

Այսուհետ Բոլոնիայի հռչակագիրը պատմության մեջ մտավ որպես Բոլոնիայի գործընթաց անվանմամբ, որի խնդիրներից է վերացնել ուսանողների շարժունության խոչընդոտները, ստեղծել Եվրոպայում բարձրագույն կրթության ընդհանուր կառուցվածք, որը կհիմնվեր երկաստիճան համակարգի վրա:

Այսինքն 47 երկրների քաղաքացիները դառնում են մեկ ընտանիքի անդամ, որոնք ունեն նույն հնարավորությունները և որակավորումները` անընդհատ փոփոխվող հազարամյակի մարտահրավերներին դիմակայելու համար:

Այսօր Բոլոնիայի գործընթացը ներառում է 47 անդամ երկիր, որոնք պատրաստակամություն են հայտնել ի կատար ածելու Բոլոնիայի բոլոր սկզբունքները:

Տարեցտարի այն ընդլայնում է իր աշխարհագրությունը` դառնալով ավելի ընդգրկուն և արդյունավետ:

Ինչպես նշել ենք, Եվրոպական կրթական տարածքին Հայաստանի անդամակցությունը, իրոք որ կարելի է անվանել պատմական հեղաշրջում: Հետխորհրդային տարիներից հետո ՀՀ կրթական համակարգը այնքան էր խաթիվվել, որ այս փոփոխությունը

* Հոդվածն ընդունվել է 15.02.2019:

Հոդվածը տպագրության է երաշխավորել ԱրՊՀ մանկավարժության և հոգեբանության ամբիոնը:

պարզապես անհրաժեշտ էր. այն լայն հնարավորություններ է ընձեռում մի կողմից բարեփոխելու հայկական կրթական համակարգը դարձնելով այն ճանաչելի և համադրելի եվրոպական համակարգերի հետ, մյուս կողմից՝ Բոլոնյան սկզբունքները ընդունելով Հայաստանը առավել պատասխանատու է դառնում համաշխարհային շուկայի փոփոխվող պահանջներին, զարգացնում մրցունակությունը, որը կայուն, գիտելիքահեն հասարակության և նորարար տնտեսության գրավականն է:

Ավելի քան տասը տարվա ընթացքում իրականացված բարեփոխումները հնարավորություն տվեցին լուծելու ՀՀ և ԼՂՀ կրթական համակարգում առկա շատ խնդիրներ, կայունացնելու առկա իրավիճակը և նախադրյալներ ստեղծելու զարգացման համար:

Այդուհանդերձ, կրթության համակարգը դեռևս հեռու է իր առաքելության լիարժեք և ամբողջական իրականացումից, մինչդեռ առաջ են եկել նոր մարտահրավերներ, որոնց հաղթահարմամբ է պայմանավորված կրթության հետագա ապագան:

Բարեփոխումների՝ շոշափելի և հասարակության կողմից արժևորվող ձեռքբերումների բացակայության պատճառով կրթության համակարգը հայտնվել է մի իրավիճակում, երբ խաթարված է կրթական հաստատությունների հեղինակությունը, (1991-1993թթ), վտանգված է վստահությունը բարեփոխումների և համակարգի ներուժի նկատմամբ: Հայաստանի Հանրապետության և ԼՂՀ կրթական ոլորտի զարգացման տեմպերը և բարեփոխումների հաջողությունը մեծապես կախված են կառավարման օղակների առաջնորդելու ինստիտուցիոնալ և մարդկային կարողությունից[1]:

Բոլոնիայի հռչակագիրն սկզբանե ենթադրում էր բարձրագույն կրթության երկաստիճան համակարգի հիմնում: Բոլոնիայի հռչակագիրն ընդունելուց հետո անդամ երկրների նախարարները 2003թ. Բեռլինի գագաթնաժողովին անհրաժեշտ համարեցին բարձրագույն կրթության երկաստիճան համակարգին ներառել ղոկտորական մակարդակը որպես Բոլոնյան համակարգի երրորդ աստիճան: Նրանք շեշտը դրեցին հետազոտական աշխատանքների, ինչպես նաև բարձրագույն կրթության որակի զարգացման և ընդհանրապես եվրոպական բարձրագույն կրթության մրցունակության բարձրացման վրա:[2] Հիրավի, կարելի է արձանագրել, որ երկաստիճան կրթական համակարգի ներդրումը արմատապես տարանջատում է բարձրագույն կրթությունը բակալավրիական և մագիստրոսական ուսուցմամբ, սակայն, դժբախտաբար, փաստում ենք և փորձն էլ ցույց է տալիս, որ, սկսած 1999թ-ից, անցումը երկաստիճան համակարգից եռաստիճան համակարգի առաջացրել է բավականին շատ հակասություններ, քանի որ այն հաճախ ստեղծվում է նախկին <<երկարատև>> աստիճանի խտացման կամ մեխանիկական երկատման ճանապարհով, այդ իսկ պատճառով դեռևս չի վայելում ուսանողների և գործատուների անհրաժեշտ վստահությունը: Ինչպես նաև կրթության բարեփոխումները կատարվել են որդեգրելով եվրոպական համակարգի ընդամենը մակերեսային կաղապարը, այսինքն տրոհվել է կրթական համակարգը նախկին 5 տարին դարձել է չորս և երկու՝ համապատասխանաբար բակալավրիատ և մագիստրատուրա: Դրա հետևանքով առաջացած բովանդակային խառնաշփոթը, հոգեբանական և սոցիալական բնույթի արգելքները պայմանավորված են եղել կրթական արդյունավետ մոդել ձևավորելու նպատակադրության բացակայությամբ: Դա իր հերթին չի ենթադրել բարեփոխումների լուրջ հայեցակարգ և այդ ուղղությամբ համապատասխան հետազոտական և վերլուծական աշխատանքներ կատարելու անհրաժեշտություն:

Առկա են տարածայնություններ նաև առաջին և երկրորդ աստիճանների տևողության վերաբերյալ՝ բակալավրի որակավորման համար 3 կամ 4 տարի, իսկ մագիստրոսի որակավորման համար՝ 1-ից 2 տարի: Այս և այլ խնդիրները բարեփոխումների ընթացքում հետագայում պարարտ հող կդառնան ավելի խորը և դժվարանցանելի խոչընդոտներ հաղթահարելու համար:

Երկաստիճան կրթական համակարգի ներմուծումը միևնույն ժամանակ ենթադրում է անցում այսպես կոչված դասախոսակենտրոն մոտեցումից (երբ կրթական գործընթացի գլխավոր դերակատարը դասախոսն է) դեպի ուսանողամետ կողմնորոշում, որի առանցքն է ուսանողը, ում պետք է հնարավորինս նախապատրաստել իր ապագա

ՄԵՆՈՂՊ ՄԱՇՏՈՑ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԼՐԱՏՈՒ 2019

մասնագիտական և հանրային գործունեությանը[3]:

Եվ այսպիսով ԴԴ կրթության և գիտության նախարարը 2005 թ. մայիսի 19-ին ստորագրեց Բերգենի կոմյունիկեն և Հայաստանը պաշտոնապես դարձավ Բոլոնիայի գործընթացի անդամ երկիր՝ պարտավորվելով մինչև 2010թ. Բոլոնիայի գործընթացի հիմնական սկզբունքների իրականացումը ըստ գործողությունների առանձին ուղղությունների:

ԵԲԿՏ-ին ինտեգրումը այնքան էլ դյուրին գործ չէ, քանզի այն ենթադրում է կատարել արմատական փոփոխություններ ԴԴ բարձրագույն կրթական համակարգում, որոնք համապատասխան կլինեն Բոլոնիայի գործընթացի պահանջներին: Իսկ սա նշանակում է ներմուծել հանրընթացի և համեմատելի որակավորումների եռաստիճան համակարգ, անցում կատարել ուսուցման կրեդիտային համակարգին խթանելով ուսանողների և դասախոսների անարգել ակադեմիական շարժունությունը, արմատավորել որակի գնահատման և ապահովման եվրոպական չափանիշներ, նախադրյալներ ստեղծել հարատև կրթության համակարգի ձևավորմանն ու զարգացմանը, որոնք կապահովեն բուհերում կրթական և գիտական գործընթացների միախլուսումը: Վերոնշյալ փոփոխությունները կնպաստեն ԵԴԿՏ-ին Հայաստանի լիարժեք մասնակցությանը: [4]

Նախքան Բոլոնիայի գործընթացի ի հայտ գալը Հայաստանի Հանրապետությունում ԴԴ-ում, 1992թ. առաջին անգամ ներդրվեց նմանատիպ երկաստիճան համակարգ, իսկ արդեն 1994թ. սկսեց գործել երրորդ աստիճանը՝ ասպիրանտուրան դառնալով եռաստիճան համակարգի նախատիպ:

Այժմ ներկայացնենք երկաստիճան և եռաստիճան կրթական համակարգը ԼԴԴ - բուհերի համեմատական վերլուծության օրինակով:

Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունում բուհերը (ԱրՊԳ, ԳՆԴ, ՄՄԴ և Շուշիի տեխնոլոգիական համալսարան) իրականացնում են միջին (թղթե), բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության և հիմնական կրթության ծրագրեր կրտսեր մասնագիտական, բակալավրի, մագիստրոսի և հետազոտողի (ասպիրանտուրա) որակավորման աստիճանների շնորհմամբ: Համալսարաններն առաջատար դերակատարություն ունեն Հայաստանում և ԼԴԴ-ում բարձրագույն կրթության բարեփոխումների ընթացքում:

Արցախի պետական համալսարանն առաջինն էր հանրապետությունում, որ ներդրեց բարձրագույն կրթության երկաստիճան, ապա՝ եռաստիճան համակարգերը, իսկ այնուհետև հաջողությամբ փորձարկում է կրետոդիտների կուտակման և փոխանցման Հայաստանի բուհերի համակարգը՝ Բոլոնիայի գործընթացի զարգացումներին համապատասխան:

Հարկ է նշել, որ Հայաստանի և Արցախի բուհերի (պետական և ոչ պետական) նախաձեռնած հաջող կրթափորձն արժանացավ ԴԴ կառավարության հավանությանը և որոշվեց իրականացնել ԼԴ Հանրապետության բուհական համակարգի անցում կրթական երկաստիճան կառուցվածքին (Հայաստանում 1995 թվականից, Արցախում 2002 թվականից[5]) բակալավրիատ, մագիստրատուրա: Հայաստանի բուհերի փորձն ունեցավ համակարգային նշանակություն, և դրանց օրինակին հետևեցին այլ բուհեր (ԵՊԴ, ԴԴՄԴ, Դ.գյուղ. ակադեմիա, ԴԴՇԴ, Եր. լեզվաբանական համալսարան): Հետագայում այս գործընթացը դադարեց և միայն 2003 թվականին գաղափարը վերակենդանացավ:

Ազգային ժողովում քննարկվող բարձրագույն և հետբուհական կրթության մասին օրենքի նախագծում նախատեսվում է Հայաստանի և Արցախի բուհերի պարտադիր անցում երկաստիճան համակարգի սկսած 2005 թվականից: Բարեփոխումները հիմնականում օրենսդրական կարգավորման ու կանոնակարգման բնույթ են կրել:

Բարձրագույն մասնագիտական կրթության ոլորտում կարևորագույն արդյունքներն են եղել անցումը երկաստիճան համակարգին, ինչպես նաև բուհական մասնագիտությունների չափորոշիչների մշակումը: Այդ տեսանկյունով էլ բարձրագույն կրթության բարեփոխումներն առաջնահերթ են դարձնում միջազգային կառույցներին ինտեգրումը, այդ կառույցներին համապատասխան կրթական համակարգի ձևավորումը, որը

ՄԵՏՐՈՊ ՄԱՇՏՈՑ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԼՐԱՏՈՒ 2019

դյուրին կդարձնի մասնագետների շարժունությունը և կրթության որակի միասնացումը: Եվրոպական բարձրագույն կրթության տարածքին ինտեգրումը նախ և առաջ ենթադրում է ոչ միայն ազգային-կրթական համակարգերի զուտ միավորում, այլև փոխճանաչելի միասնական գործընթացների իրականացում:

Համաշխարհային գործընթացներում ներկայումս ընթացող գլոբալացումը որպես օբյեկտիվ իրականություն, բարձրագույն կրթության ազգային համակարգերից պահանջում է համամարդկային արժեքներով հիմնված միջազգային համագործակցության նպատակային նոր խնդիրների իրագործում: Կրթության որակի բարելավումը համաշխարհային մակարդակի հիմնախնդիրն է, քանի որ պահանջում է յուրահատուկ գործիքակազմի կիրառում, կրթության որակի վերահսկողության, գիտելիքների ստուգման ու գնահատման տեխնոլոգիաների ներդրում, տարբեր երկրների բուհերում որակի ապահովման հասկանալի և փոխընդունելի գործընթացների վարում: Այս խնդիրների լուծման միակ ճանապարհը Եվրոպական բարձրագույն կրթության տարածքային ինտեգրումն է, որին Հայաստանը անդամագրվել է 2005 թվականին[6]:

Ինչպես արդեն նշվեց, Հայաստանը Բոլոնիայի գործընթացին է միացել Եվրոպական երկրների կրթության նախարարների՝ 2005թ. մայիսի 20-ին Բերգենում կայացած զագաթնաժողովին: Միանալով Բոլոնիայի գործընթացին Հայաստանը սկսեց իրականացնել ինչպես կրթական համակարգի, այնպես էլ գիտահետազոտական ոլորտում իրականացվող աստիճանաշնորհումների բարեփոխումներ:

Բոլոնիայի գործընթացի իրականացումը (Հայաստանում և Արցախում) հնարավորություններ է ընձեռում իրականացնելու կրթության երկաստիճան համակարգի (բակալավրիատ, մագիստրատուրա) ձևավորում, կրթական ծրագրերի կազմում և ուսանողների շարժունության ոլորտում միջբուհական համագործակցության սերտացում, բուհերում մասնագիտական կրթական ծառայությունների իրականացմանը զուգահեռ գիտահետազոտական կառույցների ստեղծում և այլն:

Եվրոպական կրթական համակարգին Հայաստանի ինտեգրումը թույլ է տալիս իրականացնել փոխանակման ծրագրեր՝ ներմուծելով կրթական առաջավոր տեխնոլոգիաներ, նորանուծություններ, որոնք կխթանեն կրթության զարգացումը: Հայաստանի և ԼՂՀ բուհերի կողմից տրված դիպլոմները փոխճանաչելի են դառնում Եվրոպայում, միաժամանակ փոխճանաչված դիպլոմները հնարավորություն կտան հաղթահարելու գործատուի արգելքներն աշխատանքի եվրոպական շուկայում: Բոլոնիայի հռչակագրով ստեղծվում են համեմատելի կրթական աստիճանների համակարգ, դիպլոմի միասնական ակադեմիական հավելված, ձևավորվում է գիտելիքների կուտակման և փոխանցման կրեդիտային համակարգ:

Ինչպես ցույց են տալիս ուսումնասիրությունները, 2002 թվականից սկսած Արցախի պետական համալսարանում գործում է եռաստիճան (բակալավրիատ, մագիստրատուրա, ասպիրանտուրա) կրթական համակարգ, իսկ պետավստարմագրված բուհերում երկաստիճան կրթական համակարգը («Գրիգոր Նարեկացի», «Մեսրոպ Մաշտոց» համալսարաններում) 2005 թվականից: Առաջին աստիճանը՝ բակալավրիատի ուսումնական ծրագրերը, 4-ամյա ուսումնառությամբ, կազմակերպված են ըստ մասնագիտությունների և իրականացնում են 32 բնագիտական և հումանիտար ուղղություններով, իսկ ոչ պետական բուհերում 8 մասնագիտական ուղղություններով: Նորաստեղծ Շուշիի տեխնոլոգիական համալսարանում գործում է երկաստիճան կրթական համակարգ (բակալավրիատ և մագիստրատուրա):

ԱրՊՀ-ում երկաստիճան համակարգի ծրագրերը կազմված են 12 տարբեր մասնագիտությունների և մասնագիտացումների, երրորդ աստիճանը (ասպիրանտուրա) նպատակաուղղված է հումանիտար և բնագիտական տարբեր մասնագիտությունների գծով որակյալ գիտամանկավարժական կադրերի պատրաստմանը: Բոլոր աստիճանների համար նախատեսված կրթական ծրագրերը ներառում են հանրակրթական (պարտադիր և ընտրովի) ընդհանուր և հատուկ մասնագիտական, տեսական ու գործնական բնույթի դասընթացներ:

ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՑ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԼՐԱՏՈՒ 2019

Արցախի բուհերի երկաստիճան կրթական համակարգում կրթության անհրաժեշտ բարեփոխումների հիմնական ուղղությունների շարքում կարևորվում են հետևյալը.

- ուսանողների և դասախոսների շարժունության ապահովում,
- բարձրագույն կրթության որակի ապահովման գործում եվրոպական չափանիշների ընդունում,
- եվրոպական բարձրագույն կրթության գրավչության բարձրացում:

Բարձրագույն կրթության գերակա խնդիրների շարքում առանձնահատուկ կարևորվեց նաև աշխատաշուկայի կարիքներին և հետագա ուսումնասիրության շարունակությունը՝ միտված որակավորումների ապահովմանը: Այս խնդիրների արդյունավետ լուծման համար պահանջվեց տարանջատել մասնագիտության ծրագրային բովանդակությունը կրթության երեք աստիճանների՝ բակալավրիատի, մագիստրատուրայի և ասպիրանտուրայի մակարդակներում: Այս տարանջատումը հնարավորություն է ստեղծել միաժամանակ ապահովելու նաև իրարահաջորդ այդ աստիճանների ինքնուրույն ելքը դեպի աշխատաշուկա: Այսպիսով՝ բարձրագույն կրթության յուրաքանչյուր աստիճանի համար կարևորվեց ելքային կրթական արդյունքների հիման վրա կառուցված որակավորումների Եվրոպական համընդհանուր շրջանակների ընդունումը: Վերջինիս հիման վրա կազմվեցին որակավորումների ազգային շրջանակներ՝ կրթության ուղորտների յուրաքանչյուր մասնագիտության համար:

Վերը նշված բարեփոխումների իրականացմանը նպաստող կարևորագույն խնդիրներից են.

1. Ուսանողների ու դասախոսների երկրից երկիր և բուհից բուհ անարգել շարժունության ապահովումը, ուսումնական նպաստների, կրթաթոշակների և ուսումնական վարկերի միջպետական տեղափոխման հնարավորությունը, որակավորումների շրջանակների զարգացումը ու կրթության որակի հավաստումը, ամձի իմացական զարգացման ապահովումը, անհատների և բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների միջև միջազգային համագործակցության ամրապնդումը, կրթության որակի ապահովումը և գիտական հետազոտությունների արդյունավետության բարձրացումը:

2. Միջազգային շարժունությունը Հայաստանի բուհերից և դեպի Հայաստանի բուհեր դեռևս պլանաչափ բնույթ չի կրում և չի համակարգվում: Այս գործընթացի զարգացումը խոչընդոտող հիմնական գործոններից են շարժունության և փոխանաչման եվրոպական գործիքների Կրեդիտների կուտակման և փոխանցման եվրոպական համակարգի (EGTS) ու դիպլոմի (Վկայագրի) եվրոպական հավելվածի ոչ լիարժեք կիրառումը, մասնագիտությունների որակավորման ազգային շրջանակների և որակավորման եվրոպական համընդհանուր շրջանակի որոշակի անհամապատասխանությունը, բուհերի նվազ մասնակցությունը շարժունության ընդլայնմանը նպաստող եվրոպական ծրագրերին (Socrates Erasmus, Erasmus Mundus և այլն), պետական աջակցման դրամաշնորհային ծրագրերի սակավությունը:

3. Ուսանողների և դասախոսների միջազգային շարժունության ակտիվացման կարևոր խթան կարող է հանդիսանալ Եվրամիության անդամ չհանդիսացող երկրների և Հայաստանի բուհերի միջև տարբեր միավորումների (կոնսորցիումների) ստեղծումը, ինչպես նաև երկկողմյան համագործակցության զարգացումը, ինչը կօժանդակի այդ երկրների կրթական համակարգերի առաջավոր փորձի փոխանակմանը:

4. Բարձրագույն կրթության որակի ապահովման եվրոպական ասոցացիայի կողմից մշակված որակի ապահովման եվրոպական ստանդարտները և ուղենիշները նախատեսված են բարձրագույն ուսումնական հաստատության գործունեության և մասնագիտությունների կրթական ծրագրերի իրականացման ընթացքը գնահատելու (ինքնավերլուծություն կատարելու) և բարելավման կարիք ունեցող ուղորտներում անհրաժեշտ փոփոխություններ իրականացնելու համար և այլն:

Հայաստանի և Արցախի կրթության և գիտությանն նախարարությունների կողմից հավանության է արժանացել՝ ՀՀ բարձրագույն կրթության որակի ապահովման ազգային համակարգի ձևավորման և բուհերում անհրաժեշտ բարեփոխումների ռազմավա-

ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՑ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԼՐԱՏՈՒ 2019

րության հայեցակարգային հիմնադրույթները:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ Հայաստանի և ԼՂՀ բուհերի կառուցվածքում, հիմնականում 2007-2008թթ-ին է սկսվել եվրոպական չափանիշներով գործող կրթության որակի ներքին ապահովման ներբուհական համակարգերի ստեղծումը, սակայն առանձին բուհեր ԵՊՃՀ, ՀՊՃՀ, ԵՊՄՀ և ուրիշներ, որակի ապահովման իրենց ներքին համակարգերի գործունեության արդյունավետության բարձրացման խնդիրներում արդեն ունեն որոշակի առաջընթաց: Այդ են վկայում ինստիտուցիոնալ հավատարմագրման փորձարկման շրջանակներում Հայաստանի բարձրագույն կրթության համակարգում առաջինը ԵՊՃՀ-ում, փորձագիտական խմբերի կողմից 2011թ. իրականացված ինստիտուցիոնալ և ծրագրային հավատարմագրման փորձարկման արդյունքները:

Քննարկվող հարցին առնչվող գիտական գրականության և այլ աղբյուրների ուսումնասիրումը ցույց է տվել որ Եվրոպական բարձրագույն կրթական տարածքի ամրապնդման և Եվրոպական բարձրագույն կրթությունն աշխարհին ավելի գրավիչ դարձնելու գործընթացներում նկատվող առաջընթացը: Այս խնդիրների իրականացման կարևոր գործոնների շարքին են դասվում փոխընդունելի կրթական ծրագրերը, միջազգային շարժունությունը, տարբեր աշխարհամասերից, այդ թվում նաև Բոլոնիայի գործընթացին չանդամակցող երկրներից, ուսանողների հավաքագրումը, ինչպես նաև ուսանողների աջակցման սոցիալական բաղադրիչի առկայությունը, մասնագիտությունների փոխճանաչումը, միջբուհական գործարար համագործակցությունը, բուհերում օտար լեզուներով (անգլերեն, ֆրանսերեն և այլն) ուսուցման կազմակերպումը (ԵՊՀ, ԵՊԲՀ, ԵՊՃՀ, ԵՊՃՀ և այլ աղբյուրների օրինակով):

Հայաստանի կրթական համակարգի ակտիվ ներգրավումը և արդյունավետ մասնակցությունը ԵԲԿՏ-ի ռազմավարական խնդիրների իրականացման, հատկապես որակավորումների փոխճանաչման ու միջազգային շարժունության ապահովման գործընթացներում, զգալիորեն օժանդակում է Հայաստանի և ԼՂՀ կրթական համակարգի մրցունակության և արտասահմանյան ուսանողների ներհոսքի խթանման գործին:

Այս տեսանկյունով վերը նշված խնդիրների իրականացման միտումով առաջարկում ենք.

ա) Հայաստանի բարձրագույն կրթության արտաքին առաջարկի, ուսուցման գիտամանկավարժական ներուժի, հասարակական բարենպաստ միջավայրի (ընդունում, ուսուցում, կենցաղային պայմաններ, հանդուրժողական մթնոլորտ, անհրաժեշտ ռեսուրսներ և այլն) և միասնական տեղեկատվական համակարգի բազա:

բ) Հայաստանի բուհերի դասախոսների օտար լեզվով վերապատրաստման նպատակային ծրագրեր և միջբուհական մասնագիտացված կենտրոններ:

գ) Արտասահմանյան ուսանողների բարձրագույն կրթության ծրագրերի և մասնագիտությունների ուսումնասիրությունների իրականացումը ապահովող մեխանիզմներ:

դ) Հայաստանում սովորող արտասահմանցի ուսանողների ուսուցման, կենցաղային և սոցիալական պայմանների բարելավում:

ե) Տեղեկատվության, կրթական տեխնոլոգիաների և առաջավոր փորձի տարածման, երկկողմյա շարժունության, համատեղ կրթական ծրագրերի իրականացման և եվրոպական բուհերի հետ ուսումնական համագործակցության ընդլայնման հնարավորություն:

Այսպիսով Բոլոնիայի գործընթացը ԵԲԿՏ երկրներին մարտահրավեր է ներկայացնում. առաջիկա տասնամյակում ուղիներ որոնել այլընտրանքային կրթական համակարգն ընդգրկելու բուհական ոլորտ: Մեր կարծիքով՝ այն նպատակ ունի լուծելու մի շարք խնդիրներ.

Առաջին աջակցելու անհատին համեմատաբար աշխատանքային և ֆինանսական սակավ լարվածությամբ ձեռք բերելու նոր մասնագիտություններ, մասնագիտացումներ:

Այլընտրանքային կրթական արդյունքները ծանաչելի դարձնելով բուհերի համար՝

պայմաններ են ստեղծվում ողջ կյանքի ընթացքում կրթության անընդհատության համար՝ սովորողի մոտ հավաստ ներշնչելով, որ որակավորման թրեյնինգ կենտրոնում ստացած հմտությունները ոչ միայն բարելավում են աշխատաշուկայում իր դիրքերը, այլև դրանց ամրագրված կրեդիտները նպաստում են իր հետագա համալսարանական ուսումնառությանը՝ կրթական ավելի բարձր աստիճան մուտք գործելիս:

Երկրորդ այլընտրանքային կրթական ծառայությունների արդյունքների մոդուլավորման և ակադեմիական կրեդիտներով ամրագրման պարագայում էապես բարձրանում է վերապատրաստման դասընթացների որակը, քանի որ թրեյնինգ կենտրոնները գտնվում են որակի հավաստման պետական ծառայությունների վերահսկողության ներքո:

Եվ վերջապես պետությունը պետք է լուծի կրթական ծառայությունների վրա ծախսվող ռեսուրսների արդյունավետության հարցը, որակավորման ճկուն համակարգերի կիրառման, ինչպես նաև այլընտրանքային ուսումնառության ընթացքում ձեռք բերված ակադեմիական կրեդիտների բուհ տեղափոխման ճանապարհով հնարավորինս բեռնաթափելով ուսանողի համալսարանական ծանրաբեռնվածությունը:

Կրթական բարեփոխումների ընթացքը Հայաստանի և Արցախի բուհական համակարգում պայմանավորված է աշխատուժի շուկայում, ինչպես նաև համալսարանական միջավայրում տեղի ունեցող հարաշարժ փոփոխություններով:

Ներկայումս ձևավորվել է մեկ իրավիճակ, երբ բարձրագույն կրթությամբ շրջանավարտների մասնագիտական հմտություններն ու կարողություններն արագորեն «հնանում են» և չեն բավարարում գործատուների պահանջներին: Համալսարանական ավանդական կրթությունը, որն առնվազն չորս տարով է իրականացվում, խնդիր ունի ժամանակին արժագանքելու գիտելիքահենք տնտեսության առաջընթացի պահանջների բավարարմանը: Հետևաբար ավանդաբար «էլիտար» համարվող համալսարանական կրթությունը զարգացած երկրներում հետզհետե ընդգրկում է ակադեմիական ճկուն համակարգեր մեծացնելով կրթական ծառայությունների գրավչության աստիճանը, հնարավորություն ստեղծելով անհատի մեջ զարգացնելու ինչպես կարիերայի ձևավորման ուղիների բազմազանություն, այնպես էլ մրցակցային աշխատաշուկայում արագ կողմնորոշվելու և վերապատրաստվելու ունակություն: Այդ ամենն իրականացվում է շարունակական կրթության համակարգի կիրարկման պայմաններում:

Ինչպես նշել ենք, բարձրագույն կրթության բարեփոխումների երկրորդ փուլում Հայաստանում և Արցախում շարունակական կրթությունը՝ բակալավրիատ, մագիստրատուտուրա, ասպիրանտուրա, ընկալվում է ոչ ամբողջական համատեքստով: Այն ընդամենը դիտվում է որպես անհատի կրթություն ողջ կյանքի ընթացքում (կիրառվում են նաև «մեծահասակների կրթություն», «հարատև կրթություն» տերմինները): Սակայն շարունակական կրթության գործառույթներն առավել խորքային են, որոնք ուղիներ են առաջարկում փոխելու բարձրագույն կրթության նկատմամբ բոլոր ավանդական մոտեցումները և խնդրո առարկա են դարձնում գործընկերային հարաբերությունները պետական և ոչ պետական կրթական ծառայություններ մատուցողների, ուսումնական կենտրոնների հետ զարգացնելը:

Եվրոպայում առկա համալսարանական մշակույթը հուշում է, որ բարձրագույն կրթությունը վաղուց դադարել է «էլիտար» լինելուց: Արևմուտքում հասարակական ձեռքբերում է համարվում ոչ միայն որակյալ համալսարաններ ունենալը, այլ թրեյնինգ կենտրոնների, վերապատրաստման դպրոցների լայն ցանցի օգնությամբ մասնագիտական կրթության մասսայականացումը: Եվ պատահական չէ, որ վերջին տասնամյակում իր զարգացումն ապրող Բոլոնիայի գործընթացի մի շարք փաստաթղթերում խնդիր է դրվում, որ բուհերն իրենց ավանդական ուսումնական ծրագրերի վերամշակման ընթացքում առաջնայնություն տան շարունակական կրթությամբ և այս հիմնահարցը համարեն հաստատությունների ռազմավարական զարգացման կենտրոնական, էական տարրերից մեկը: Սակայն անգամ համալսարանական հարուստ ավանդույթներ ունեցող եվրոպական երկրներում համակարգված շարունակական կրթությունը դժվար

րությունների է հանդիպում:

Այդ ուղղությամբ կատարած ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ շարունակական եռաստիճան կրթության համակարգային կիրառման հիմնական խոչընդոտը տարբեր ուսումնական հաստատությունների միջև փոխվատահոսության պակասն է՝ որակյալ ակադեմիական կրեդիտների կուտակման և փոխանցման գործընթացում:

Շարունակական կրթությունը հիմնականում երկու առաքելություն ունի: Առաջին, երբ վերապատրաստում է անհատին աշխատաշուկայի կողմից առաջադրվող նոր պահանջներին համապատասխան (երբեմն այն համարում են նաև «մեծահասակների կրթություն») և երկրորդ, որը ոչ պակաս կարևոր է, նպաստում է մասնագիտական կրթության հաջորդականության գործընթացին:

Փորձը ցույց է տալիս, որ առավել արդյունավետ է գործում շարունակական կրթության առաջին առաքելությունը, երբ մասնագետը մասնակցում է կարծաժամկետ որակավորման դասընթացների (թեյնինգների):

Գործատուներն այս դեպքում նույնպես շահագրգիռ են առավել կարճատև և ծրագրերի արդյունքում որակավորված աշխատուժ ունենալու: Դրան հակառակ՝ դեռևս դանդաղում է շարունակական կրթության ներդրումը կրթության հաջորդականությունն ապահովող և բարձրագույն մասնագիտություն ստացող ուսանողի անհատական հետազոծը ձևավորող իր գործառույթներով: Պատճառը նախորդող կրթության համակարգում կուտակված կրեդիտների փոխճանաչումն է և կրթական հաստատությունների միջև փոխվատահոսության բացակայությունը:

Այսպիսով՝ Հայաստանում և Արցախում շարունակական կրթությունը՝ որպես մասնագետի որակավորման գործառույթ, կիրառված է հիմնականում 1-ին և 4-րդ «երթուղով», երբ հանրակրթական դպրոցի շրջանավարտն ընդունվում է համալսարան, սովորելու ընթացքում կուտակում ակադեմիական կրեդիտներ, ստանում բակալավրի և այնուհետև մագիստրոսի կրթական աստիճան: Փաստորեն, կրթական փուլերի նման հաջորդականությունը չի ենթադրում ուսումնառության ընթացքում կուտակված կրեդիտների փոխանցում և փոխճանաչում: Նման իրավիճակում որոշակիորեն խաթարվում է անհատի ուսումնառության ակադեմիական ճկունությունը, քանի որ յուրաքանչյուր համալսարան, յուրովի «մեկուսանալով» կրեդիտների կուտակման գործընթացում, ճանաչում է միայն «սեփական կրթական ծառայությունների արդյունքը»:

Որպես ընդհանրացում, նշենք, որ Հայաստանում և Արցախում ուսումնական հաստատությունների փոխճանաչման մթնոլորտում ակադեմիական կրեդիտների փոխանցումը ժամանակակից կրթական համակարգի արդյունավետ կազմակերպման առաջնահերթություններից է: Այն ենթադրում է ինչպես ուսանողի ակադեմիական ազատությունների շրջանակի հնարավորինս ընդլայնում, այնպես էլ մատուցվող կրթական ծառայությունների օպտիմալացում: Այսպես՝ միջազգային պրակտիկայում համալսարանները փորձում են ինչ-որ չափով բեռնաթափվել մատուցվող կրթական ծառայությունների շրջանակից՝ ընդունելով ուսանողների թեյնինգ կենտրոններում նախօրոք ձեռք բերած ակադեմիական կրեդիտները: Այսինքն կրթության կազմակերպման տեսակետից արդյունավետ է համարվում արտահամալսարանական կառույցներից փոխճանաչված կրեդիտների ընդունումը բուհի կողմից, որտեղ ուսանողը, ի վերջո, ավարտում է իր բարձրագույն կրթությունը և ստանում ավարտական դիպլոմ:

Ի մի բերելով վերոշարադրյալը՝ հարկ է նշել, որ հանրակրթության, ինչպես նաև բարձրագույն կրթության զարգացումը Հայաստանում և Արցախում ունի որոշիչ նշանակություն: Այն պայմանավորում է հասարակության և ընդհանրապես համաշխարհային զարգացման առաջընթացը, որն ընթանում է հետևյալ ուղղություններով.

- հասարակության զարգացման տեմպերի արագացում, որն արդյունք է մարդու պատրաստվածության կյանքի հարափոփոխ պայմաններին,
- մասնագիտական բարձր որակավորում և պատրաստվածություն ունեցող աշխատակիցների պահանջարկի բարձրացում,
- հանրակրթության և բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում ժ-

ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՑ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԼՐԱՏՈՒ 2019

դրվորավարացում, ընտրության հնարավորությունների ընդլայնում, ինչն էլ իր հերթին առաջ է քաշում քաղաքացիների գիտակցական ընտրության բարձր պատրաստվածության անհրաժեշտություն,

- գլոբալ խնդիրների ծագում և աճ, որոնք կարող են լուծվել միայն համագործակցության արդյունքում` միջազգային համագործակցության շրջանակներում, ինչն էլ պահանջում է արժեքային աշխարհայացքի ձևավորում երիտասարդ սերնդի մոտ:

Արան են միտված Հայաստանում և Արցախում բարձրագույն կրթության ոլորտում իրականացվող բարեփոխումները: Այս ուղղությամբ արժանագրվել են մի շարք կարևոր ձեռքբերումներ, որոնցից են`

1. Հայաստանի և Արցախի բարձրագույն կրթության համակարգում սկսած 1991 թվականից, կատարվեցին աստիճանական փոփոխություններ, մի շարք բուհերի շնորհիվ համալսարանական կարգավիճակ, ներդրվեց վճարովի ուսուցման համակարգը, ձևավորվեցին ոչ պետական բարձրագույն ուսումնական հաստատություններ: Պետությունն աջակցեց միջպետական ծրագրով նոր բուհերի ստեղծմանը:

2. Մինչև բարձրագույն մասնագիտական կրթության բնագավառում բարեփոխումներին կտրվեք պետական մոտեցում, Հայաստանի մի քանի բուհեր` ԵՊՀ, ՀՊՃՀ, կատարեցին որոշակի փոփոխություններ: Այսպես, օրինակ, ԵՊՀ-ն մշակեց բարեփոխման ռազմավարություն և վերափոխման առաջին փուլն ընդգրկեց 1992-1999 թվականները անվանելով համալսարանի ինքնապահպանման և ինքնահաստատման փուլ:

3. Բարձրագույն կրթության ոլորտում համաշխարհային ընկերակցության մեջ ինտեգրվելու խնդիրը նույնպես ազդեց փոփոխություններ կատարելու գործընթացի վրա: Պարզ է, որ այդ ժամանակ չկար Բոլոնյան գործընթաց, այլ կար ժամանակի պահանջ, այն է` բարեփոխում բովանդակության մեջ և կառավարման համակարգում: Դրանք պետք է այնպես իրականացվեին, որ նորի հետ մեկտեղ պահպանվեք նաև ավանդակները:

4. Ներդրվեց կրթության եռաստիճան կրթական համակարգը, Հայաստանում 1992թ-ից ՀՊՃՀ-ն, այնուհետև ԵՊՀ-ն 1995-1996 ուստարվանից անցան եռաստիճան համակարգի իսկ Արցախի բուհերում բակալավրի, մագիստրոսի և գիտական հետազոտողի(հետբուհական մասնագիտական կրթության) կրթական ծրագրերի:

5. 2001 թվականին ընդունվեց բարձրագույն կրթության համակարգված նպատակային բարեփոխումների ծրագիր` Կրթության զարգացման 2001-2005թթ. պետական ծրագիրը: Այս ժամանակահատվածում Հայաստանի և Արցախի բուհերն անցան եռաստիճան կրթական համակարգի:

6. Տեղի ունեցավ բուհերի կառավարման ապակենտրոնացում, բուհին տրվեց ինքնավարություն: Սա նշանակում է կառավարման գործառույթների վերաբաշխում նախ պետության և բուհի, ապա վերջինիս ղեկավար մարմինների և կառուցվածքային ստորաբաժանումների միջև:

7. Փոխվեց բարձրագույն ուսումնական հաստատության ընդունելության կարգը` 2007թ-ից բուհերի ընդունելության քննությունները միավորվեցին:

8. 2005թ-ին Հայաստանը ներգրավվեց բարձրագույն կրթության Եվրոպական տարածք (ԵԲԿՏ) միանալով Բոլոնյան գործընթացին, նպաստեց կատարելու համակարգված բարեփոխումներ, փոխվեց ուսուցման գործընթացի կազմակերպման ձևը (ակադեմիական կրեդիտների միջոցով չափվում է ուսանողի լրիվ ծանրաբեռնվածության չափը):

9. Փոխվել է նաև գնահատման համակարգը: Եիշտ է, Բոլոնյան գործընթացի անմիջական պահանջներից չէին գնահատման համակարգի փոփոխությունները, սակայն դա պայմանավորված էր տեղի ունեցող մի շարք փոփոխություններով, որոնց պետք է համապատասխանեցվեք նաև գիտելիքների գնահատման համակարգը:

10. Ուսուցման գործընթացում նոր երևույթ է նաև ուսանողի վարկանիշային միավորը (ԿՄ) և միջին որակական գնահատականը (ՄՈԳ): Այս երկուսը նպաստում են կրթության որակի բարձրացմանը և այլն:

Այսպիսով` բարձրագույն կրթության համակարգի վերափոխումը պայմանավոր-

րուն զգալիորեն օժանդակում է Հայաստանի և Արցախի կրթական համակարգերի մրցունակության և արտասահմանցի ուսանողների ներհոսքի խթանման գործին:

РЕЗЮМЕ

Задачи реформирования двухступенчатой и трехступенчатой образовательной системы в высших учебных заведениях НКР (на примере государственных и негосударственных вузов)

Арпат Аванесян, Гриша Арутюнян

Ключевые слова: двухступенчатая и трехступенчатая образовательная система, декларация, европейское пространство высшего образования, профессиональная и общественная деятельность, непрерывное образование.

Перед провозглашением независимости в Арцахе (НКР) действовала советская образовательная система, которая, имея достаточно преимуществ, находилась вне развивающегося изо дня в день европейского образовательного пространства. После провозглашения независимости она была включена в образовательную систему РА, и ее дальнейшее развитие проходило одновременно с развитием образовательной системы РА.

Начиная с 2002 года, в Арцахском государственном университете действует трехступенчатая (бакалавриат, магистратура, аспирантура) образовательная система, а в аккредитованных государственных вузах – университетах «Григор Нарекаци» и «Месроп Маштоц» – двухступенчатая.

Участие образовательной системы Армении в процессах осуществления стратегических задач, взаимного признания квалификаций и обеспечения международной мобильности в европейском пространстве высшего образования оказывает существенное содействие делу повышения конкурентоспособности образовательных систем Армении и Арцаха и привлечения зарубежных студентов.

SUMMARY

Issues of two-level and three-level education system reform in higher education institutions of the NKR (based on the analysis of state and non-state higher education institutions)

Arpat Avanesyan, Grisha Harutyunyan

Keywords: two-level, three-level education system, declaration, European higher education area, professional and public activity, continuous education.

Before gaining independence, Artsakh (NKR) had the educational system inherited from the Soviet era, which, despite its rather positive values, was left out of the developing European education area. Since independence, it has been fully integrated into the Armenian education system and its further development took place simultaneously with the development of the Armenian education system.

Starting from 2002 there has been a three-level (bachelor's, master's, post-graduate) education system operating in the Artsakh State University, whereas at the state-accredited "Grigor Narekatsi" University and "Mesrop Mashtots University" there has been a two-level system.

The involvement of the Armenian education system in the European Higher Education Area's processes of implementing strategic issues, mutual recognition of qualifications and ensuring international mobility significantly contributes to the competitiveness of education systems in Armenia and Artsakh and the promotion of foreign students' inflow.